

מדד השותפות בקרב בני ובנות נוער בישראל לשנת 2021

עמדות בני ובנות נוער יהודים וערבים בישראל לאחר אירועי ההסלמה
בחודש מאי וההתמודדות החינוכית הנדרשת בעקבותיהם

תקציר

מרכז אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי – הוא ארגון חברתי-אקדמי, הפועל לקידום יחסים שוויוניים, סובלניים ומכבדים בין הקבוצות השונות בחברה בישראל על בסיס ידע מקצועי ומתקדם בתחום הפסיכולוגיה החברתית של יחסים בין קבוצות. במסגרת זו מרכז אקורד עורך, זו השנה הרביעית, את מדד השותפות בקרב בני ובנות נוער בישראל. המדד ממפה בכל שנה תפיסות, רגשות, עמדות והתנהגויות, שיכולים להוות חסמים או זרזים לשיפור היחסים בין הקבוצות בחברה בישראל. המיפוי השיטתי והחוזר מידי שנה מאפשר לזהות מגמות ושינויים בתפיסות ובעמדות הבין-קבוצתיות של בני ובנות הנוער בישראל.

השנה המחקר נערך זמן קצר לאחר האירועים האלימים בין יהודים לערבים שהתרחשו במהלך חודש מאי 2021 (להלן: אירועי ההסלמה), והובילו להתגברות המתחים ולהעמקת הסדקים הקיימים במרקם היחסים שבין יהודים לערבים בישראל. גם בני ובנות נוער חוו אירועים אלו במלוא העוצמה, בין אם באופן ישיר במרחב הציבורי, בסביבתם הקרובה או בכלי התקשורת וברשתות החברתיות. על כן, בחרנו להעמיד בליבו של דוח מדד השותפות השנתי את תפיסותיהם, עמדותיהם ורגשותיהם של בני ובנות הנוער בנוגע ליחסים שבין יהודים לערבים בישראל. זאת במטרה להנגיש לאנשי ולנשות החינוך, לקובעי ולקובעות המדיניות ידע ותובנות שיסייעו להם לפעול להבראה של מערכת היחסים בקרב בני ובנות נוער בישראל.

עיקרי הממצאים

דוח מדד השותפות הנוכחי מתבסס על סקר, שנערך בחודשים יולי-אוגוסט 2021, בקרב יותר מ-1,000 בני ובנות נוער בגילאי תיכון בארבעה מדגמים ארציים – ערבים, יהודים חילונים, יהודים דתיים ויהודים חרדים – שהוגדרו על פי ארבעת זרמי החינוך בישראל. ממצאי הדוח מוצגים על פי שלוש שאלות מרכזיות.

1. מה מרגישים בני ובנות הנוער ביחס לאירועי ההסלמה ולקבוצות אחרות בישראל?

הממצאים מראים, כי פחות משליש מכלל בני ובנות הנוער (28%) דיווחו על אדישות למצב, נתון המצביע על כך שהמצב מעסיק ומטריד אותם. עם זאת, רבים מהם דיווחו, כי הם מיואשים מהמצב (74%) וחשים כעס על חברי הקבוצה השנייה (מעל 63%). תחושה זו בולטת במיוחד בקרב בני ובנות נוער יהודים דתיים ויהודים חרדים, אשר רובם הגורף (89% מהחרדים ו-94% מהדתיים) דיווחו, כי הם מרגישים כעס כלפי ערבים בעקבות האירועים האלימים (לעומת 63% ו-67% מהחילונים ומהערבים, בהתאמה). בנוסף לכך, בהשוואה לשנים קודמות, ממצאי המחקר מראים, כי רמות השנאה והפחד שבני ובנות נוער ערבים חווים כלפי יהודים עלו בצורה משמעותית וכי ירדה מידת הנכונות שלהם לקשר עם יהודים. לעומתם, בקרב בני ובנות נוער יהודים (חילונים, דתיים וחרדים) לא חל שינוי ברמות השנאה, הפחד והנכונות לקשר עם ערבים. עם זאת, השנאה והפחד כלפי ערבים בקרב בני ובנות נוער יהודים דתיים וחרדים גבוהה באופן ניכר מרמות השנאה של בני נוער חילונים כלפי ערבים וכן מהמידה שבה נוער ערבי חווה רגשות אלו כלפי יהודים דתיים וחרדים.*

* בקרב בני ובנות הנוער היהודים 16% מהחילונים דיווחו על שנאה כלפי ערבים בהשוואה ל-43% מהדתיים ו-63% מהחרדים. בקרב בני ובנות הנוער הערבים 19%, 34% ו-47% דיווחו על שנאה כלפי יהודים חילונים, דתיים וחרדים (בהתאמה).

2. כיצד בני ובנות הנוער סבורים שיש לפעול בהקשר של יחסי יהודים וערבים?

מעל למחצית מבני ומבנות הנוער היהודים חילונים והערבים תמכו בצעדים המקדמים חיים משותפים בין הצדדים: 62% מבני ומבנות הנוער היהודים חילונים תמכו ביצירת מסגרות לשיח פתוח בין יהודים לערבים; 78% מבני ומבנות הנוער הערבים ו-59% מהיהודים החילונים תמכו בקידום שוויון בין הקבוצות. לעומת זאת, פעולות המקדמות הדרה של הקבוצה השנייה מהמרחב או החרמתה נמצאו פחות רצויות על ידי כלל בני ובנות הנוער, אך נמצאה תמיכה גבוהה יותר בהן (באופן יחסי) בקרב נוער חרדי ודתי (לדוגמה, 30% מהחרדים, ו-20% מהדתיים תמכו בהפרדה בין יהודים לערבים במרחב הציבורי לעומת 7% בלבד בקרב חילונים וערבים).

ממצא נוסף הראה, כי לאורך השנים בני ובנות הנוער הערבים חשים פחות ופחות כי לקבוצתם יש יכולת להשפיע על המציאות והחברה בישראל. ממצא זה מעלה תמרורי אזהרה, שכן קבוצה שאינה מאמינה ביכולתה להשפיע על החברה הכללית עלולה להימנע מניסיונות השפעה בפועל ולכן קולה לא יישמע במרחב הציבורי ומעמדה בחברה עלול להיפגע עוד יותר.

3. מה התפקיד של חינוך לחיים משותפים בבתי הספר בעתות משבר ובשגרה?

על אף המרכזיות של אירועי ההסלמה בתודעה הציבורית וההשלכות החברתיות שנודעו להם, ממצא מטריד מעלה, כי רבע מבני ומבנות הנוער דיווחו, שבית הספר שלהם כלל לא עסק באירועי ההסלמה. נתון אחר, אשר מהווה סמן חשוב לכוחו האפשרי של חינוך לחיים משותפים בעתות משבר מגלה, כי תלמידים שדיווחו שבתי הספר שלהם קידמו סובלנות וכבוד כלפי הקבוצה השנייה בתקופת ההסלמה דיווחו גם על אמפתיה גבוהה יותר כלפי חברי הקבוצה השנייה, על רצון רב יותר לפעול לשיפור היחסים עימה ועל תמיכה מוגברת בפעולות המקדמות חיים משותפים.

בנוסף לכך, ממצאי מדד השותפות מראים, כי התלמידים והתלמידות עצמם רוצים שבית הספר שלהם יעסוק בחינוך לחיים משותפים. כלל בני ובנות הנוער (פרט לנוער החרדי) דיווחו, כי היו מעוניינים שבתי הספר שלהם יעסוק בנושא במידה רבה יותר מאשר הם עוסקים בו כיום.

עיקרי ההמלצות למדיניות ולפעולה חינוכית

על רקע ממצאיו המדאיגים של מדד השותפות לשנת 2021, המלצות מרכז אקורד, שעיקריהן יתוארו להלן, נועדו להציע כלים ולהניע את כל העוסקים והעוסקות בחינוך לפעול כדי לקדם באופן אפקטיבי חינוך לחיים משותפים לאורכה ולרוחבה של מערכת החינוך בישראל.

לטפח תקווה בנוגע לעתיד היחסים בין יהודים לערבים בישראל:

תחושות של פחד שנאה ובמיוחד ייאוש, שנמצאו בקרב בני ובנות הנוער בישראל מצביעות על הקושי הגדול של רובם לדמיין יחסים חיוביים ומיטיבים בין יהודים לערבים. מצב זה מהווה חסם משמעותי ליכולתם לשאוף ולפעול לשינוי המצב. על כן, ישנה חשיבות קריטית לכך שמערכת החינוך, מרמת מעצבי המדיניות ועד רמת המורה בכיתה, תפעל להפיח ולטפח רגש של תקווה בקרב תלמידים ותלמידות יהודים וערבים, במטרה לסייע להם לדמיין, להאמין ולפעול לשיפור היחסים בין הקבוצות.

להניע מהלכי חינוך לחיים משותפים בבתי ספר מהזרמים הממלכתי-דתי והחרדי:

ממצאי המדד מעידים על תפיסות ורגשות שליליים ביותר כלפי הציבור הערבי בקרב בני ובנות נוער יהודים דתיים ויהודים חרדים. הממצאים מדגישים את הצורך האקוטי בבנייה ובהטמעה של תכנים ותוכניות של חינוך לחיים משותפים בחינוך הממלכתי-דתי והחרדי, אשר על פי רוב לא עוסק בנושא היחסים שבין יהודים לערבים. אנו ממליצים להשקיע מאמץ מערכתי בבנייה ובהטמעה של תכנים ותוכניות, המקדמים תפיסות סובלניות ושוויוניות כלפי החברה הערבית בזרמי החינוך החרדי והממלכתי-דתי, אשר יתאמו לזהות ולעקרונות הלימוד האופייניים לזרמים אלו.

לקדם תפיסת מסוגלות קבוצתית בקרב בני ובנות נוער מהחברה הערבית:

המדד מצביע על ירידה מתמשכת בארבע השנים האחרונות בתפיסת המסוגלות הקבוצתית ובאמונה, כי בכוחם של ערבים וערביות להשפיע על המדינה ועל החברה בישראל. הנתונים הללו מעידים על ריחוק גובר והולך ושל חוויה מוחלשת בקרב הדור הערבי הצעיר בישראל. יש לראות נתון זה כאות התראה דחוף ביחס לצורך בטיפול ובקידום תחושת המסוגלות של בני ובנות נוער ערבים וביחידים לחברה בישראל. כחלק מכך, **אנו ממליצים, על פיתוח ויישום של מהלכים חינוכיים שיעודדו את בני ובנות הנוער הערבים להשתתף באופן פעיל ומשמעותי בחברה בישראל, באופן שיניח את זהותם הלאומית ואת קולם במרחב החינוכי, התרבותי והחברתי.**

לעסוק באופן מובנה, נרחב ושיטתי בחינוך לחיים משותפים וביחסי יהודים וערבים בזמני שגרה ובעתות משבר כאחד:

ממצאי הדוח מצביעים על תרומה משמעותית שיכולה להיות לחינוך לשותפות בבתי הספר בזמנים של משבר, כמו גם על רצון גורף של תלמידים ותלמידות להיות חשופים יותר להיבטים של חינוך לשותפות בזמני שגרה. ממצאים אלו מדגישים את החשיבות הגדולה של עיסוק מובנה ושיטתי בחינוך לחיים משותפים וביחסים בין יהודים לערבים בכל שדרות מערכת החינוך בישראל. כדי לעשות זאת יש להשקיע מאמץ תקציבי ומערכתי נרחב, הכולל הקמת תשתיות ארגוניות, הקצאות סדורות ופיתוח תכנים שיוכלו לתמוך בעיסוק מתמשך ואפקטיבי בנושא בכלל זרמי החינוך. מרכז אקורד ממשיך לסייע לכל העוסקים והעוסקות במלאכה חשובה זו ומעמיד לרשותם כלים פדגוגיים וכלי מדידה מבוססי מחקר בפסיכולוגיה חברתית של יחסים בין קבוצות.

סיכום

תמונת המצב המצטיירת ממדד השותפות 2021 היא עגומה ומורכבת, אך טומנת בחובה גם נקודות אור והזדמנויות חשובות ברמה הפסיכולוגית והחינוכית בכל הנוגע לקידום יחסים סובלניים, שוויוניים ומכבדים בקרב בני ובנות נוער בישראל. כל אלו מהווים קריאה מהדהדת לאנשי ולנשות החינוך ולכל האמונים על מערכת החינוך לקדם ביתר שאת פעולות של חינוך לחיים משותפים גם בזמני שגרה וגם בעתות משבר.

